

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-12-100-32>

УДК 75.026:7.033

Кучма Н.І.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

РОЛЬ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ КОПІЮВАЛЬНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ

Анотація. Стаття присвячена проблемі модернізації художньої освіти, завданням якої є підготовка фахівця, озброєного глибокими знаннями в галузі мистецтва і культури, здатного до творчої діяльності. Обґрунтовано значення навички копіювання творів мистецтва як складової компетентностей майбутнього художника, роль відповідної дисципліни в освітніх програмах художніх спеціальностей. Проаналізовано низку праць дослідників педагогічного аспекту копіювання, наведено його визначення, класифікацію копій, описано методику копіювання, що мала місце в процесі становлення розвитку мистецької освіти в Україні, зокрема у майстерні монументального живопису і храмової культури при Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури, педагогічний метод професора Української академії мистецтв Михайла Бойчука. Охарактеризовано сучасні вітчизняні та зарубіжні методики копіювання (вправи американської педагогині основоположниці методики правопівкульного малювання Бетті Едвардс), визначено труднощі, що виникають у здобувачів у процесі оволодіння копіюванням, та шляхи їх подолання. Зроблено висновок про те, що серед джерел копіювання не повною мірою використовуються твори сакрального мистецтва, які мають потужний навчальний та виховний потенціал. Аналіз мистецтвознавчої літератури з проблем сакрального мистецтва також засвідчив недостатню увагу до використання творів сакрального мистецтва в освітньому процесі вищої школи. У статті наведено визначення сакрального мистецтва, охарактеризовано його основні ознаки, особливості роботи як над оригіналами, так і копіями. Подано власний досвід викладання копіювання як навчальної дисципліни й добір джерел для копіювання, якими найчастіше є православні ікони. Стаття завершується висновками і пропозиціями, в яких зазначається, що твори сакрального мистецтва мають зайняти належне місце в навчально-методичному забезпеченні підготовки майбутніх художників і вказується на необхідність розробки відповідних методичних рекомендацій.

Ключові слова: копія, методика копіювання, джерела копіювання, сакральне мистецтво, ікона.

Kuchma Nadiia

Kamianets-Podilsky I. Ogienko National University

THE ROLE OF SACRED ART IN THE FORMATION OF COPYING SKILLS OF FUTURE ARTISTS

Summary: The article is devoted to the problem of modernization of art education, the task of which is to train a specialist armed with deep knowledge in the field of art and culture, capable of creative working. The importance of the skill of copying artworks as a component of the future artist's competencies, the role of the relevant discipline in the educational programs of art specialties is substantiated. A lot of works of researchers of the pedagogical aspect of copying are analyzed, described its definition, classification of copies, the technique of copying which have a place in the process of formation of development of art education in Ukraine, in particular the studio of monumental painting and temple culture Mykhailo Boichuk Ukrainian Academy of Arts. Modern domestic and foreign methods of copying are described (exercises of the American pedagogue, the founder of the method of right-hemispheric drawing Betty Edwards), and the difficulties that students have in the process of study copying, and ways to solve them are identified. In this research concluded that among the sources of copying are not fully used works of sacred art, which have a powerful teaching and educational potential. The analysis of art literature on the problems of sacred art also showed insufficient attention to the use of works of sacred art in the educational process of higher education. The article gives a definition of sacred art, describes its main features, features of work on originals and copies. Shown own experience of teaching copying as a discipline, and selection of sources for copying, which are most often Orthodox icons, are presented. The problems of using works of sacred art in the methods of teaching professional disciplines in higher education institutions are clearly substantiated. It was found that the formation of copying skills in future artists takes place in the process of studying the discipline "Copying works of art". Article ends with conclusions and proposals, which state that works of sacred art should take their rightful place in the educational and methodological support of studying future artists, and indicate the need to develop appropriate guidelines.

Keywords: copy, technique of copying, sources for copying, sacred art, icon.

Постановка проблеми. Модернізація вищої художньої освіти ставить нові вимоги до якості професійної підготовки й формування особистості майбутнього художника. Сучасна художня освіта передбачає оволодіння майбутніми фахівцями навичками пізнання й відтворення довілля в образах, одержання знань у галузі історії мистецтва і культури, що сприяє розвитку творчого потенціалу здобувача, формуванню його високих моральних якостей. Значною мірою

реалізація цих вимог відбувається через освітні програми художніх спеціальностей, серед освітніх компонент яких важлива роль належить копіюванню. Кожен заклад вищої освіти створює власне навчально-методичне забезпечення дисципліни, дотримуючись традиційних, класичних вимог до її викладання. Важливе значення у навчанні копіювання належить вибору мистецьких творів для копіювання. Як правило, це живописні картини відомих майстрів пензля

різних епох: натюрморти, портрети, пейзажі. Нерідко копіюють і твори сакрального (релігійного) мистецтва. Однак чіткого обґрунтування проблеми використання творів сакрального мистецтва в методиках викладання фахових дисциплін у закладах вищої освіти не зроблено. Розв'язання її потребує ґрунтовного вивчення теорії та практики копіювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогіці копіювання присвячена низка досліджень (Бліновська К., Майданець-Брагілевич О., Мунтян С., Пилипенко І., Чепелик О., Смичковська О. та ін.). У них автори розкривають категоріальний предмет поняття, дають визначення процесу, діляться методикою його реалізації в освітньому процесі вищої школи.

Особливості сакрального мистецтва розглядали С. Абрамович, П. Герчанівська, А. Лещенко, Е. Фейнберг, П. Флоренський, В. Шелюто, С. Яковлев та ін. Сакральне мистецтво в працях дослідників розглядається з позицій мистецтвознавства або в контексті релігієзнавчих проблем.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Констатуючи внесок значених дослідників як у розробку методики копіювання, так і в глибокий мистецтвознавчий аналіз сакрального мистецтва, необхідно зазначити, що у формуванні професійних компетентностей майбутнього художника, зокрема його здатності копіювати, використанню творів сакрального мистецтва не приділяється належна увага, що не сприяє реалізації навчальних та виховних можливостей цього виду мистецтва, його впливу на розвиток особистісних якостей здобувачів.

Мета статті полягає у визначенні ролі сакрального мистецтва в процесі формування в майбутніх художників навичок копіювання.

Виклад основного матеріалу. В установленій термінологічній традиції копіювання – «...це тривалий трудомісткий процес, що вимагає певної технологічної підготовки. Розрізняють декілька видів копій: повторена копія, яка дорівнює за розміром оригіналу, написана і підписана самим автором: репліка – копія, що виконана в розмірах, відмінних від оригіналу, самим автором або під його наглядом: власне копія, виконана без прямої участі автора або після його смерті (учнівські копії); зменшена копія, яка виконана в розмірах, менших оригіналу» [6, с. 12].

Автори методичних рекомендацій щодо навчання копіювання О.М. Смичковська, С. Д. Мунтян пропонують класифікацію копій, за якою їх можна поділити на три групи: автентичні, вільні, копійчасті. Автентичні – це копії, виконані безпосередньо з оригіналу. Вони мають на меті максимально точно наближення до нього. Такі копії ні в якому разі не є підробками, оскільки робляться з корекцією розмірів оригіналу, як в сторону зменшення, так і збільшення. Вільні копії – основний і доступний вид сучасних копій. Виконуються з репродукцій, якість яких завжди сильно поступається оригіналу. Тому художник, який виконує таку копію, створює творчу інтерпретацію оригіналу, схожу до літературного перекладу, створює, по суті, самостійний твір. Копіюючи, художник повинен вжитися в стиль майстра, прочитати його. Копійчасті – це різновид вільних копій, що представляють собою

самостійний художній твір вже в повному розумінні слова. Компіляція виконується на основі певної картини, яка доповнюється елементами або фрагментами інших творів цього майстра або майстрів того ж стилю [6, с. 13].

Звернення до засад мистецької освіти минулого в Україні засвідчує важливе значення копіювання у підготовці майстрів пензля. Так, у Майстерні монументального живопису і храмової культури, що з'явилась 1994 року в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури, «...провідним методом навчання образотворчого мистецтва було копіювання, змальовування контурного зображення на око, без застосування дрібного розлінування на клітині. Учні таким чином розвивали відчуття пропорції, тренували вправність руки і точність ока. Перемальовування виконували тушшю, пером або пензлем, олівцем, у графічній чи живописній манері» [4, с. 70].

У педагогічній спадщині мистецьких шкіл України вартій уваги педагогічний метод Михайла Бойчука, професора заснованої ним Української академії мистецтва. В основу методу М. Бойчука було покладено осмислення здобутків західноєвропейського мистецтва та світової культури, а головне – традицій українського народного мистецтва. Учитель рекомендував не просто копіювати, а переробляти зразки давніх культур, аналізуючи їх; знаходити у будь-якому мистецькому явищі типові закономірності, закони побудови, характер ритму. Професор радив учням виконувати своєрідні зарисовки-аналізи, які допомагають знайти зв'язок основних елементів твору, відкриваючи закони його композиційної побудови, прочитати безліч премудростей, яких не дадуть цілі томи теорій [3, с. 46].

Важливими для нашого дослідження є методичні зауваження щодо навчання копіювати К. Бліновської, яка зазначає, що копіювання розпочинається з визначення його цілей, основними з яких є:

- аналіз композиції, який допомагає знайти композиційні вісі, діагоналі, трикутники, композиційний центр, його місце і роль, зрозуміти побудову і ритм, переконатися в гармонії і цілісності авторського рішення або заперечити його;

- вивчення манери улюбленого художника, технологічних прийомів (усвідомлення того, як це було зроблено і чому саме так);

- подолання труднощів на певних етапах оволодіння технікою живопису. Іноді доречно поглянути, як вирішували ту чи іншу проблему відомі майстри минулого. Для цього доцільно, до прикладу, покопіювати руки і голови Леонардо да Вінчі чи Дюрера: проаналізувати пропорції, світлотіневе моделювання, напрям штрихів.

Досить складним моментом у навчанні копіювання є те, що копіюється площинне зображення, й навіть найтонша передача всіх ліній і плям не наближує до розуміння зображення форми, відтворення якої є чи не основним завданням в оволодінні навичкою малювання як з природи, так і за уявою. Процес оволодіння майстерністю художника неможливий без розуміння того, як тримірну форму в просторі зобразити на двомірній площині аркуша паперу. Тому копіюван-

ня в навчальному процесі доцільно поєднувати з натурними постановками і замальовками [1].

Відома американська педагогиня в галузі мистецтва, основоположниця методики правопівкульного малювання Бетті Едвардс пропонує вправу для копіювання, у якій оригінал, що копіюється, подається перевернутим, й копіювання його концентрується на напрямках і перетинах ліній. За теорією правопівкульного малювання авторки, мозок у цьому випадку не розпізнає знайомі предмети й не пропонує для них знайомі іконографічні позначення. К. Бліновська вважає, що цей метод відноситься швидше до галузі психології сприйняття, ніж до методики навчання копіювати, однак допускає можливість його використання у складних випадках [1].

У методичній літературі копіювання розглядають як лабораторію творчого досвіду, як необхідну сторону розвитку потенційних можливостей, як одну з природних граней професійної компетенції. Картинна площина і простір мають структурну схожість. Закономірності композиційних побудов у живописі підпорядковані загальним категоріям організації простору. Якщо здобувач має вміння зорозв'язати об'єкт зображення в натурі уявної рамкою, приблизно відповідного формату паперу, то в цьому велику і безперечну роль зіграла та установка на композиційну рівновагу, яку здобувач придбав у результаті копіювання. Майбутньому художнику, який створює копії подібних творів мистецтва, надається рідкісна можливість побачити художню епоху як би зсередини, відчутти атмосферу того чи іншого періоду історії мистецтва в його становленні і розвитку [6, с. 14].

У навчальному процесі робота з копіювання носить аналітичний характер. У процесі практичної роботи здобувач загострює увагу на композиційній структурі твору, його колористичному вирішенні, характері зображення і техніки.

Важливою дидактичною умовою формування у здобувачів навички копіювання є добір творів для копій. Методисти радять копіювати живописні твори досвідчених майстрів, де знайдено щось характерне і де немає нічого випадкового або зайвого. Їх безцінний досвід вчить творчо підходити до зображення найістотнішого в композиції. Перш, ніж знайти свій власний метод, студентові слід більше експериментувати, пробувати, вивчати методи інших художників, а також можливості різних матеріалів та інструментів. Вибір пропонованих творів краще пов'язати з темами за Навчальною програмою. Підбір зразків може здійснюватися за участю і консультацією викладача. За наявності вибору необхідно враховувати індивідуальні здібності й особисті переваги студентів. Кінцевою метою є вивчення конструкції твору. Починаючи копіювання, корисно вивчити історію твору і біографію автора [6, с. 15].

Як бачимо, попри детально розроблену методику навчання копіювати в умовах вищого навчального закладу, поради щодо добору творів для копіювання є досить узагальненими. Увага методистів акцентується на технічній стороні проблеми. Виховний потенціал копіювання залишається поза увагою педагогів.

Естетичному, моральному, духовному розвитку майбутніх художників значною мірою сприяє копіювання ними творів сакрального мистецтва.

Дослідниця сакрального мистецтва А. Лещенко зазначає, що чіткого визначення терміну «сакральне мистецтво» не існує, воно має поліфонічний характер: щось недоторкане, особливе, освячене, церковне тощо. Сакральне визначається як наділене Божою благодаттю. Такими є релігійна віра, таїнства, церква, особи, зведені в священницький сан, речі і дії, що відносяться до релігійної культури. «З теоретичної точки зору, релігійними можуть бути всі галузі мистецтва, але історія засвідчує, що не всі різновиди мистецтва однаково використовуються у релігійній практиці. Для неї, зазвичай, обирають лише ті з них, які найбільш змістовно відтворюють духовну атмосферу і культову практику, тобто закріплюють релігійні ідеї на емоційно-чуттєвому рівні. Мистецтво створює неповторну атмосферу таємничості і причетності до богослужіння, тобто залучає людину в процес так званого духовного спілкування з Богом. Таким чином, створюється своєрідна єдність релігійної віри і мистецтва, яка цілеспрямовано впливає на свідомість людини і її духовний стан» [2, с. 4].

У власному досвіді навчання студентів копіювати авторка даної статті також послугоувалася творами сакрального мистецтва як джерелом для створення копій. Насамперед це ікони, які поєднують у собі два начала: мистецький твір і святиню. У православній культурі іконі належить значне місце, де вона ніколи не мислилася лише як твір мистецтва. Ікона, перш за все, віронавчальний текст, який покликаний допомогти пізнанню Істини. Ікона є своєрідним вікном у духовний світ, тому вона має особливу мову, де кожен знак – символ.

За допомогою знаково-символічної системи ікона передає інформацію подібно до письмового тексту, мову якого необхідно знати, щоб сприйняти, зрозуміти й пережити її духовний зміст. Ікони пишуться за певними канонами, правилами.

Безперечно, у процесі копіювання ікон технічний аспект не ставав другорядним. Студенти знайомилися з таїнами іконопису як особливого виду станкового живопису, засвоювали нові мистецтвознавчі поняття, але найважливіше було те, що вони проникалися духовністю, яку несе у собі кожен твір сакрального мистецтва.

Висновки і пропозиції. У процесі проведеного дослідження з'ясовано, що формування навичок копіювання у майбутніх художників відбувається в процесі вивчення спеціальної дисципліни, викладання якої має відповідне навчально-методичне забезпечення, традиційну методику, вимоги до джерел копіювання. Аналіз літератури з проблем сакрального мистецтва засвідчив, що використання його творів у процесі навчання здобувачів художніх спеціальностей копіювати сприяє набуттю не тільки технічних навичок, а й вихованню духовності, високих моральних якостей. У продовженні роботи над темою дослідження передбачається розробка методичних рекомендацій, присвячених копіюванню творів сакрального мистецтва, складання орієнтовного переліку джерел копіювання.

Список літератури:

1. Блиновская К. Мысли о копировании в обучении рисунка и живописи. URL: <https://blik-art.livejournal.com/486667.html#:~> (дата звернення: 29.11.2021).
2. Лещенко А.М. Роль мистецтва в процесі становлення релігійної віри. URL: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_72/Leshchshenko.pdf (дата звернення: 30.11.2021).
3. Майданець-Брагілевич О. Українська Академія мистецтва. Михайло Бойчук і Олександр Саенко. *Сучасні проблеми художньої освіти в Україні* : зб. наук. праць [Електронне видання] / Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України. Київ, 2016. Вип. 11. Молоде мистецтво України: Сучасні вектори розвитку художньої освіти в умовах формування нової культурної реальності в суспільстві. С. 46–48. URL: http://www.mari.kiev.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/SUCH_PROBL_HUD_яяOSVITY_11.pdf (дата звернення: 29.11.2021).
4. Пилипенко І. Деякі питання методики викладання в іконописній майстерні Києво-Печерської Лаври / *Сучасні проблеми художньої освіти в Україні*. 2017. Вип. 11–12. С. 69–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spkho_2017_11-12_25
5. Смичковська О.М., Мунтян С.Д. Методичні рекомендації до дисципліни «Теорія та практика живопису» для самостійної роботи здобувачів вищої освіти 1 року навчання ОС «Бакалавр» спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація». Хроматична композиція. Частина 2. «Копіювання та стилізація натюрморту» : Практичні завдання для самостійної роботи з теоретичними поясненнями. Одеса, 2020.

References:

1. Blinovskaya K. Thoughts on copying in the teaching of drawing and painting. Available at: <https://blik-art.livejournal.com/486667.html#:~> (accessed 29 November 2021).
2. Leshchenko A.M. The role of art in the process of formation of religious faith. Available at: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_72/Leshchshenko.pdf (accessed 30 November 2021).
3. Maidanets-Brahylevych O. (2016) Ukrainian Academy of Arts. Mykhailo Boychuk and Oleksandr Saenko. Contemporary problems of art education in Ukraine: coll. Science. works [Electronic edition] / Inst. of modern problems. artist. US Ukraine. Kyiv, issue 11: Young art of Ukraine: Modern vectors of art education development in the conditions of formation of a new cultural reality in society, pp. 46–48. Available at: http://www.mari.kiev.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/SUCH_PROBL_HUD_OSIVITY_11.pdf (accessed 29 November 2021).
4. Pylypenko I. (2017) Some questions of teaching methods in the icon-painting workshop of the Kiev-Pechersk Lavra / *Modern problems of art education in Ukraine*, vol. 11–12, pp. 69–70. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spkho_2017_11-12_25
5. Smychkovska O.M., Muntyan S.D. (2020) Methodical recommendations for the discipline "Theory and practice of painting" for independent work of higher education students 1 year of study OS "Bachelor" specialty 023 "Fine arts, decorative arts, restoration". Chromatic composition. Part 2. "Copying and stylization of still life": Practical tasks for independent work with theoretical explanations. Odessa.